

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.5.27>

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ЗАХИСНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ДОКАЗУВАННЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Урода О.В.,

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
ORCID: 0009-0007-6588-1004*

Урода О.В. Окремі проблеми реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування.

У статті досліджено проблеми реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування. Особлива увага приділена механізмам збирання та подання доказів захисником, серед яких витребування документів і речей від органів публічної влади, ініціювання проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Проаналізовано відповідні положення Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України та Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», виявлено нормативні прогалини, що обмежують ефективне здійснення прав захисника, зокрема відсутність чіткої процедури отримання доказів, на підставі яких проводяться негласні слідчі (розшукові) дії. Зазначено, що такі прогалини створюють дисбаланс у реалізації засади змагальності сторін, обмежують можливості захисника перевіряти законність і обґрунтованість процесуальних дій, а також оцінювати допустимість і належність отриманих доказів. Підсумовано, що на практиці існує чимало проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією захисником свого права на збирання доказів під час досудового розслідування. Аргументовано, що основними проблемними аспектами є: відсутність у КПК України процедурної регламентації порядку витребування захисником речей і документів, суперечливість у використанні понять «отримання» та «вилучення» доказів адвокатом, фактична залежність сторони захисту від рішень слідчого та прокурора, слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, засекречування процесуальних документів, які підтверджують законність проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що позбавляє захисника можливості перевіряти правомірність таких дій та належним чином оскаржувати їх результати. Запропоновано доповнити КПК України нормами, які чітко визначатимуть процесуальний порядок витребування захисником речей, документів, передбачити можливість фіксації пояснень, отриманих захисником від учасників провадження чи інших осіб, у спеціальному процесуальному документі з наданням їм статусу доказу за умови дотримання визначених вимог, врегулювати на рівні закону процедуру розсекречення процесуальних документів (ухвал слідчого судді, постанов слідчого чи прокурора, клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій) після їх виконання або перед відкриттям матеріалів стороні захисту.

Ключові слова: гарантії, доказування, захисник, досудове розслідування, доказ, процесуальні гарантії, адвокат, слідчі (розшукові) дії.

Uroda O.V. Certain problems of implementing criminal procedural guarantees for defendants as subjects of evidence at the stage of pre-trial investigation.

The article examines the problems of implementing criminal procedural guarantees for defence lawyers as subjects of evidence at the pre-trial investigation stage. Particular attention is paid to the mechanisms for collecting and presenting evidence by the defence, including requesting documents and items from public authorities, initiating investigative (search) and covert investigative (search) actions. The relevant provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Advocacy and Legal Activities”

were analyzed, and regulatory gaps were identified that limit the effective exercise of the rights of a defense attorney, in particular the lack of a clear procedure for obtaining evidence, regulation of interviewing individuals, and classification of procedural decisions on the basis of which covert investigative (search) actions are carried out. It is noted that such gaps create an imbalance in the implementation of the principle of adversarial proceedings, limit the defense attorney's ability to verify the legality and validity of procedural actions, as well as assess the admissibility and appropriateness of the evidence obtained. It is summarized that in practice there are many problematic aspects related to the exercise by a defense attorney of his right to collect evidence in a pre-trial investigation. It is argued that the main problematic aspects are: the absence in the CPC of Ukraine of procedural regulation of the procedure for the defense attorney to request things and documents, the contradiction in the use of the concepts of «receiving» and «withdrawing» evidence by the attorney, restrictions on the possibility of using explanations of participants in the proceedings as evidence, the actual dependence of the defense party on the decisions of the investigator and prosecutor regarding the conduct of investigative and covert investigative (search) actions, the classification of procedural documents confirming the legality of conducting the NSRD, which deprives the defense attorney of the opportunity to verify the legality of such actions and properly appeal their results. It is proposed to supplement the CPC of Ukraine with norms that will clearly define the procedural procedure for the defense attorney to request things, documents and other factual data obtained voluntarily, to provide for the possibility of recording explanations received by the defense attorney from participants in the proceedings or other persons in a special procedural document with the granting of them the status of evidence subject to compliance with certain requirements, to regulate at the level of law the procedure for declassifying procedural documents (decisions of the investigating judge, decisions of the investigator or prosecutor, requests for the conduct of the NSRD) after their execution or before the opening of materials to the defense.

Key words: guarantees, evidence, defense attorney, pre-trial investigation, evidence, investigative actions, procedural guarantees, lawyer

Постановка проблеми: Досудове розслідування становить одну з основних стадій кримінального провадження, адже саме на цьому етапі здійснюється Перевірка та оцінка доказів, які згодом використовуються під час судового розгляду. Процесуальний статус захисника, зокрема і кримінальні процесуальні гарантії його діяльності, мають важливе значення як для теорії, так і для практики кримінального процесу, визначаються Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими нормативними актами. Одним із ключових елементів кримінального процесу є забезпечення засади змагальності сторін, що передбачає рівність їхніх процесуальних можливостей у збиранні, поданні та дослідженні доказів. Водночас на практиці реалізація цієї засади залишається неповною. Недостатня нормативна визначеність порядку отримання доказів адвокатом, відсутність належних процесуальних гарантій їх використання, а також практика засекречування документів, що підтверджують законність проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д), створюють істотні перешкоди для ефективного здійснення захисту. З огляду на це, дослідження окремих проблем реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування є актуальним.

Стан опрацювання проблематики. Разом із тим, попри наявність широкого спектра наукових досліджень, проблема кримінальних процесуальних гарантій використання захисником засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні залишається недостатньо дослідженою. Більшість праць зосереджені на окремих аспектах (наприклад, витребування доказів, опитування учасників провадження, проведення НС(Р)Д тощо), однак комплексний підхід до аналізу процесуальних гарантій діяльності захисника як суб'єкта доказування все ще потребує системного наукового опрацювання. Незважаючи на актуальність окресленої проблематики, питання процесуальних гарантій захисника на стадії досудового розслідування вже неодноразово ставали предметом наукових досліджень та практичних напрацювань. У цьому контексті значний внесок зробили такі науковці як І.М. Бігунець, В.К. Волошина, М.А. Погорецкий, В.О. Попелюшко, А.В. Присяжна, О.В. Рибалка, Д.Б. Сергєєва, О.С. Старенький, С.М. Стахівський, Д.О. Ципліцький, В.І. Фаринник, О.Г. Яновська та інші.

Метою дослідження є теоретичне дослідження окремих проблемних питань щодо реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування та надання науково-обґрунтованих пропозицій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Роль захисника як суб'єкта доказування на етапі досудового розслідування визначається реалізацією однієї з ключових засад кримінального провадження – змагальності сторін та їхньої свободи у поданні доказів і доведенні їхньої переконливості перед судом. Відповідно до ч. 1 ст. 22 КПК України, кримінальне провадження ґрунтується на засадах змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення та стороною захисту своїх правових позицій, а також захист прав, свобод і законних інтересів шляхом використання передбачених КПК України засобів. При цьому сторони процесу наділені рівними можливостями щодо збирання й подання до суду речових та письмових доказів, заявлення клопотань і скарг, а також реалізації інших процесуальних прав, визначених законом [1].

Подання захисником до суду доказів, що відповідали б вимогам допустимості, належності та достовірності, можливе лише за умови наявності ефективних кримінальних процесуальних гарантій, які забезпечують йому доступ до належних засобів збирання доказів під час кримінального провадження. Перелік засобів отримання доказів захисником закріплений у ст. 93 КПК України. Згідно з ч. 3 ст. 93 КПК України, сторона захисту, потерпілий чи представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, має право збирати докази шляхом: 1) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, ревізійних висновків, актів перевірок; 2) ініціювання проведення слідчих (розшукових), НС(Р)Д та інших процесуальних дій; 3) вчинення інших дій, що можуть забезпечити подання суду доказів, які відповідають критеріям належності та допустимості [1].

Так, може створюватися враження, що захисник має у своєму розпорядженні широкий арсенал засобів збирання доказів на стадії досудового розслідування. Проте кримінальні процесуальні гарантії їх практичного застосування залишаються недостатньо врегульованими або взагалі відсутні.

Норма про право захисника витребувати та отримувати від органів публічної влади та інших осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій актів перевірок певною мірою кореспондує зі змістом п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якого адвокат під час здійснення професійної діяльності уповноважений збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази, а також у передбаченому законом порядку запитувати, отримувати та ознайомлюватися з речами і документами, їх копіями, а також опитувати осіб за їх згодою [2]. Попри практичну значущість такого законодавчого регулювання, в ньому простежується певна непослідовність, а саме, чи дійсно адвокат може вилучати речі, документи та їх копії. Сам термін «вилучати», згідно з тлумачним словником, означає примусове позбавлення когось певного майна (конфіскацію), що суперечить положенням КПК України, адже правом примусового вилучення наділені виключно органи досудового розслідування. Водночас процесуальні кодекси не визначають процедури вилучення адвокатом речей чи документів, а відсутність такої регламентації унеможливує формування доказів без належної процесуальної фіксації фактичних даних. Якщо ж особа добровільно передає адвокату речі, документи чи їх копії, коректним видається застосування терміна «отримувати», а не «вилучати» [3, с. 526].

Поміж іншого, витребування речей та документів як спосіб одержання доказів передбачає активну ініціативу сторони захисту, яка звертається з відповідним запитом. Законодавець розглядає ініціювання як складову забезпечувальних дій, спрямованих на збирання доказів. Правильність такого підходу підтверджується положенням ч. 3 ст. 93 КПК України, де зазначено, що докази можуть збиратися шляхом ініціювання, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Хоча вітчизняний законодавець і не визначив у КПК України процесуальний порядок витребування захисником документів у кримінальному провадженні, однак аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує, що на практиці витребування захисником від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб документів або їх копій здійснюють шляхом 128 ISSN 2307-1745 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2024 № 72 подання адвокатських запитів у порядку, передбаченому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (7).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого

самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту. До адвокатського запиту додаються посвідчені адвокатом копії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, ордера або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги. Також у абз. 4 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» міститься вказівка на те, що надання адвокату інформації та копій документів, отриманих під час кримінального провадження, здійснюють у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законом [2].

Незважаючи на те, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» прямо забороняє вимагати від адвокатів будь-які додаткові документи разом з адвокатським запитом, на практиці досить поширеними є випадки, коли правоохоронні органи відмовляють у наданні запитованої інформації з підстав відсутності серед доданих документів витягу з Єдиного реєстру адвокатів України щодо відповідного адвоката. Така вимога обґрунтовується положенням ч. 2 ст. 45 КПК України, відповідно до якої захисником не може бути адвокат, відомості про якого відсутні у Єдиному реєстрі адвокатів України або щодо якого внесено інформацію про зупинення чи припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. Хоча перевірити ці відомості можна у відкритому доступі, на практиці трапляються випадки, коли це ускладнено технічними причинами. З огляду на це, з метою забезпечення своєчасного отримання необхідної інформації від органів публічної влади, їхніх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій та громадських об'єднань, підтримуємо пропозицію О. С. Старенького щодо доцільності закріплення у п. 2 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» серед переліку документів, що додаються до адвокатського запиту, витягу з Єдиного реєстру адвокатів України. Крім того, з метою належної реалізації захисником своїх повноважень у процесі доказування під час проведення відповідних процесуальних дій, у ч. 1 ст. 50 КПК України необхідно передбачити можливість додавання до переліку документів, що підтверджують повноваження участі захисника у кримінальному провадженні, копії адвокатського запиту або іншого документа, який посвідчує його право на отримання інформації та участь у збиранні доказів. Такий підхід дозволив би формалізувати процедуру одержання доказів та підвищив би ефективність використання захисником наданих йому процесуальних інструментів. Водночас, задля гарантування належних процесуальних прав сторони захисту під час отримання доказів під час досудового розслідування – зокрема шляхом витребування та отримання від органів публічної влади, установ, організацій, службових і фізичних осіб копій документів, відомостей, а також задля реалізації принципу змагальності сторін у кримінальному провадженні, вчений пропонує доповнити ч. 1 ст. 85 КПК України положенням такого змісту: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий адвокатом у порядку, встановленому Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5, с. 187].

Як зауважує І.М. Бігунець, законодавець розглядає правову можливість адвоката-захисника на надсилання адвокатських запитів у кримінальному провадженні у нерозривному взаємозв'язку з тими правами, які надані захиснику кримінальним процесуальним законом. Процесуальні дії з витребування доказів (речей і документів) зі сторони захисту можна вважати своєрідним спрощеним порядком отримання доказів, який не передбачає проведення будь-яких пошукових дій [4, с. 127].

Отримання певних документів і речей стороною захисту розглядають як самостійний засіб збирання доказів, передбачений у ч. 2, 3 ст. 93 КПК України, поряд з їх витребуванням. Отримання доказів слід вважати активною процесуальною діяльністю суб'єктів доказування, яка охоплює такі взаємопов'язані елементи: пошук, виявлення та вилучення фактичних даних та їх джерел; перевірка, оцінка фактичних даних і їх джерел, процесуальне оформлення їх та надання їм уповноваженими суб'єктами статусу доказу в кримінальному провадженні [6, с. 24].

У науково - практичному коментарі до КПК України слушно зазначено, що використання в тексті ст. 93 КПК України словосполучення «отримання доказів» доцільно вважати умовним, оскільки докази формуються під час кримінальної процесуальної діяльності. Отримання – це доставляння сторонами обвинувачення та захисту, посадовими особами й громадянами письмових документів і предметів із проханням про їх залучення до кримінального провадження з фіксацією вказаного факту. У вказаній ситуації ініціатива передання стороні захисту таких речей і документів належить іншим особам (зокрема, підозрюваний надає захиснику позитивні характеристики

щодо себе, документи, які свідчать про те, що він перебував на лікуванні у психіатричному закладі, тощо) [7, с. 277].

Право захисника на збирання та подання доказів на стадії досудового розслідування супроводжується обов'язком слідчого чи прокурора прийняти подані матеріали, якщо вони мають значення для кримінального провадження. Водночас у науковій літературі обґрунтовано наголошується, що у цьому випадку йдеться передусім не про власне докази, а про речі та документи, тоді як безпосередніми суб'єктами збирання доказів виступають слідчий і прокурор. [8, с. 244].

Поміж іншого, у ч. 3 ст. 93 КПК України та Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» надано захиснику право отримувати й витребувати лише копії документів, проте ч. 3 ст. 99 КПК України покладає на сторону, у тому числі і не захисника, а на сторону подавати суду саме оригінали таких документів. Отримати такі оригінали захисник може виключно шляхом застосування процедури тимчасового доступу до речей та документів.

В свою чергу, ще однією проблемою є недостатність кримінальних процесуальних гарантій для захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб на етапі досудового розслідування зумовлена положенням ч. 8 ст. 95 КПК України. Поміж іншого, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України сторони кримінального провадження, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів, крім випадків, передбачених КПК України [1].

Погоджуємось з вченою адже на думку В. К. Волошиної, КПК України закріплює низку процесуальних прав захисника у кримінальному провадженні, зокрема, у ст. 93 визначено способи збирання доказів стороною захисту, однак їх обсяг є недостатнім для забезпечення ефективного захисту підозрюваного чи обвинуваченого. Водночас законодавець диференціює засоби та порядок збирання доказів стороною обвинувачення і стороною захисту. Так, у ст. 95 КПК України передбачено, що сторони кримінального провадження та потерпілий мають право отримувати від учасників провадження чи інших осіб за їхньою згодою пояснення, які не визнаються джерелом доказів. Це положення фактично спрямоване на обмеження сторони захисту, оскільки вона позбавлена можливості отримувати показання, які мають доказове значення. Усі ж показання, зібрані стороною обвинувачення під час досудового розслідування, долучаються до матеріалів справи та подаються суду, тоді як сторона захисту позбавлена аналогічних можливостей, що свідчить про порушення принципу змагальності. Відповідно до ст. 46 та ст. 220 КПК України захисник наділений правом заявляти клопотання про проведення слідчих дій, зокрема допиту. Проте їх виконання не є обов'язковим для слідчого: він може як задовольнити клопотання, так і відмовити у його задоволенні.

Також з метою забезпечення реальної змагальності у провадженні доцільно законодавчо передбачити обов'язок слідчого у випадку відмови в задоволенні клопотання передавати його разом із матеріалами справи прокурору. В свою чергу, прокурор має самостійно розглянути клопотання та прийняти рішення: або скасувати постанову слідчого і зобов'язати його виконати заявлені дії, або винести власну постанову про відмову, яка може бути оскаржена до прокурора вищого рівня.

Разом із тим, щоб пояснення учасників кримінального провадження та інших осіб, отримані захисником у процесі опитування, могли набувати статусу доказів, необхідно, щоб чинне кримінальне процесуальне законодавство України визначало чіткий порядок їх отримання та належної фіксації. Проте ні КПК України, ні Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» такого порядку не передбачають. Інформація, отримана в результаті опитування, може слугувати підставою для проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження або здійснення інших процесуальних дій, спрямованих на перевірку наявних або здобуття нових доказів. У цьому контексті доцільним є закріплення в КПК України механізму реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників провадження та інших осіб на стадії досудового розслідування.

Так, показання, які визнаються джерелом доказів, здобуваються під час проведення передбаченої законом процесуальної дії - допиту, і відомості, отримані під час, підлягають належній процесуальній фіксації у вигляді протоколу. Натомість пояснення, які може отримувати захисник, у КПК України не регламентуються щодо процедури їх відбору та процесуального оформлення. У практичній площині це породжує проблеми з використанням отриманої інформації для обґрун-

тування правової позиції сторони захисту та для опонування стороною обвинувачення. Вказана проблема є не лише теоретичною. У практиці наявні випадки, коли суди визнавали пояснення, отримані захисником, допустимим доказом. Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 15.08.2018 року по справі № 750/2282/15-к прокурор оскаржував вирок суду першої інстанції через нібито порушення процесуального закону - суд послався на позасудові пояснення свідка, надані захисником. Суд апеляційної інстанції не задовольнив доводи прокурора. Верховний Суд зазначив, що, відповідно до ч. 8 ст. 95 КПК України, пояснення, надані стороною, не є джерелом доказів, проте суд першої інстанції послався на ці пояснення лише у сукупності з показаннями того ж свідка, даними під час попереднього судового розгляду за умов можливості перехресного допиту всіма сторонами. Таким чином, згадка оскаржених пояснень у вирокі не суперечить ч. 8 ст. 95 КПК і не є істотним порушенням процесуального закону [10, с. 428].

Також під час дослідження проблем реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування окремо потрібно звернути увагу на ініціювання проведення НС(Р)Д, яке здійснюється шляхом подання відповідних клопотань слідчому або прокурору. Розгляд вказаних клопотань проводиться у порядку, визначеному ст. 220 КПК України, і має бути здійснений протягом трьох днів з моменту їх подання. За результатами розгляду клопотання захисника слідчий або прокурор виносять постанову про задоволення або відмову у задоволенні клопотання. У разі відмови в задоволенні клопотання про проведення НС(Р)Д сторона захисту має право оскаржити таку постанову слідчому судді (абз. 2 ч. 3 ст. 93 КПК України) [1].

Так, О.Г. Яновська наголошує, що пряма залежність сторони захисту від прийнятих рішень сторони обвинувачення щодо доцільності проведення конкретних процесуальних дій та очевидна різниця у строках реагування органів судової влади на звернення обох сторін у врегулюванні однакових питань на стадії досудового розслідування підтверджує відсутність рівних прав у сторін та недостатній рівень процесуальної реалізації принципу змагальності в кримінальному провадженні [11, с. 128].

Поміж іншого, В.І. Фаринник підкреслює, що надане захиснику право ініціювати проведення НС(Р)Д для збирання доказів не відповідає ані вимогам змагального кримінального судочинства, ані потребам правозастосовної практики. Незважаючи на це, певні науковці необгрунтовано стверджують, що надання захиснику права ініціювання слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій гарантує змагальний характер кримінального провадження, оскільки повноваження щодо збирання доказів нібито частково перерозподілено на користь сторони захисту. [12, с. 5].

Ще однією перешкодою для реалізації кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування під час проведення НС(Р)Д є відсутність у матеріалах кримінального провадження процесуальних документів, що засвідчують правові підстави для їх проведення, зокрема ухвал слідчого судді про надання дозволу на такі дії чи постанов слідчого або прокурора про їх проведення.

Необхідно зазначити, що відповідно до п. 5.1 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16.11.2012 року (далі - Інструкція), постанова слідчого, прокурора про проведення НС(Р)Д, клопотання про дозвіл на проведення НС(Р)Д, ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НС(Р)Д та додатки до нього, протокол про проведення НС(Р)Д, які містять відомості про факт та методи проведення НС(Р)Д, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться або планується проведення такої дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам та безпеці, підлягають засекречуванню. Засекречування таких матеріальних носіїв інформації здійснюється слідчим, прокурором, співробітником уповноваженого оперативного підрозділу, слідчим суддею шляхом надання на підставі Зводу відомостей, що становлять державну таємницю (п. 5.2) [13].

Отже, розсекреченню підлягають виключно матеріали, здобуті в результаті проведення НС(Р)Д (протоколи та їх додатки), тоді як процесуальні рішення, на підставі яких здійснювалися такі

дії (постанови слідчого чи прокурора, ухвали слідчого судді) частіше залишаються засекреченими. У випадку нерозсекречення відсутність цих документів створює труднощі для захисників, які не мають змоги перевірити та оцінити законність і обґрунтованість проведення НС(Р)Д, правомірність втручання в права і свободи підзахисних, а також визначити допустимість і належність протоколів НС(Р)Д як доказів у кримінальному провадженні. Погоджуємось з О.С. Стареньким, що з метою забезпечення захисника можливістю перевіряти законність і обґрунтованість НС(Р)Д, правомірність обмеження прав і свобод підзахисного, а також оцінювати протоколи НС(Р)Д як допустимі та належні докази, у матеріалах кримінального провадження повинні міститися процесуальні рішення, на підставі яких проводилися НС(Р)Д (постанова слідчого або прокурора, ухвала слідчого судді), а також клопотання про проведення НС(Р)Д з наявним зняттям грифа секретності уповноваженими особами у встановленому порядку. Гриф секретності має зніматися або після проведення відповідних НС(Р)Д, або перед відкриттям матеріалів кримінального провадження іншій стороні [14, с. 150].

Висновки. Отже, з огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що на практиці існує чимало проблемних аспектів, пов'язаних із реалізацією захисником свого права на збирання доказів у досудовому розслідуванні. Реалізація кримінальних процесуальних гарантій захисника як суб'єкта доказування на стадії досудового розслідування залишається неповною та суперечливою. Незважаючи на формальне закріплення у КПК України права збирати та подавати докази, відсутність чітких процесуальних механізмів значно обмежує ефективність його реалізації. Основними проблемними аспектами є: відсутність у КПК України процедурної регламентації порядку витребування захисником речей і документів, суперечливість у використанні понять «отримання» та «вилучення» доказів адвокатом, обмеження у можливості використання пояснень учасників провадження як доказів, фактична залежність сторони захисту від рішень слідчого та прокурора щодо проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, засекречування процесуальних документів, які підтверджують законність проведення НС(Р)Д, що позбавляє захисника можливості вчасно перевіряти правомірність таких дій та належним чином оскаржувати їх результати. З метою уникнення таких проблем вважаємо за необхідне доповнити КПК України нормами, які чітко визначатимуть процесуальний порядок витребування захисником речей, документів а також фактичних даних, отриманих у добровільному порядку, передбачити можливість фіксації пояснень, отриманих захисником від учасників провадження чи інших осіб, у спеціальному процесуальному документі з наданням їм статусу доказу за умови дотримання визначених вимог, врегулювати на рівні закону процедуру розсекречення процесуальних документів (ухвал слідчого судді, постанов слідчого чи прокурора, клопотань про проведення НС(Р)Д) після їх виконання або перед відкриттям матеріалів стороні захисту. На нашу думку, запропоновані шляхи подолання вказаних вище проблем здатні підвищити результативність діяльності захисника у процесі доказування на стадії досудового розслідування та зміцнити механізм реалізації належних процесуальних гарантій у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 року № 4651-VI.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI.
3. Присяжна А.В. Захисник як суб'єкт доказування під час досудового розслідування. Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 19 квітня 2024 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 522-527.
4. Бігунець І.М. Повноваження захисника як суб'єкта доказування щодо витребування та отримання речей і документів на досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. № 72. С. 126-129. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc72/72_2024.pdf#page=126 (дата звернення: 3.02.2026).
5. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії використання захисником засобів отримання доказів у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 185-193. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/725/639> (дата звернення: 3.02.2026).

6. Грицак Х.М. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом як захід забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2019. 247 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент.: у 2 т., уклад.: О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Будроль та ін ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. за заг. ред. С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захар-ченка. Харків: Одісей, 2013. 1104 с.
9. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 88-98. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/560/504> (дата звернення: 3.02.2026).
10. Волошина В.К. Щодо питань реалізації принципу змагальності у доказуванні на стадії досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 166–171. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/aymvs_2013_2_31.pdf (дата звернення: 3.02.2026).
11. Ципліцький Д.О. Відібрання пояснень захисником у кримінальному провадженні як спосіб збирання доказів: перспективи вдосконалення механізму правового регулювання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. №33.3.2024. С. 423-430. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/350/355> (дата звернення: 3.02.2026).
12. Яновська О.Г. Правова позиція захисту в кримінальному провадженні: шляхи відстоювання у процесі доказування. *Право України*. 2014. № 10. С. 124–132. URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/pravoukr-2014-10-pravoukr_10_14-1.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 3.02.2026).
13. Фаринник В.І. Розвиток правового регулювання збирання доказів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Митна справа*. 2012. № 4 (82). Ч. 2. С. 3–12. URL: https://fmnzb.sfa.org.ua/wp-content/uploads/2022/02/zbirnyk-5.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 3.02.2026).
14. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України та Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1681/51 від 16.11.2012 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 3.02.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 5.03.2026

© Урода О.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0